

L'aprenentatge permanent al treball. Una introducció¹

Francesc Jesús Hernández i Dobon (Universitat de València)
VIII Escola d'Estiu de CCOO PV, 10 de setembre de 2003

El títol d'aquesta intervenció planteja immediatament una qüestió: l'aprenentatge permanent al treball... de qui? O, si voleu, l'aprenentatge permanent a quin treball?

Per tractar aquesta qüestió i introduir algunes nocions que serveixen per a les explicacions posteriors d'aquesta Escola, faré servir un recurs que, en la recerca sociològica es remunta a Max Weber, com és la descripció d'uns «tipus ideals». Així doncs, us invite a què imaginem una sèrie de personatges característics i intentem destriar què significa per a d'ells i per a les seues trajectòries professionals l'aprenentatge permanent, i com aquest ha anat canviat als darrers anys. He d'advertir que les proporcions que presentaré estan basades en dades estadístiques i no resulten arbitràries, encara que introdueixen, lògicament, una certa simplificació.

Imaginem un grup de 12 persones, 6 dones i 6 homes, i seguim les seues trajectòries professionals.

Suposarem que tots ells cobreixen el cicle de l'educació obligatòria. És a dir, estan escolaritzats des dels 6 fins als 16 anys. Una bona part haurà començat a anar a l'escola molt abans dels 6 anys: la majoria cap als 3 anys.

En arribar als 16 anys, però, l'escola ja resulta insuportable per a una part dels 12 xiquets i xiquetes. Posem que 3 d'ells, fa alguns anys que ja han «desconnectat». Un dels xics és, podem continuar amb aquesta suposició, el fill d'una família immigrant, posem-ne del Magrib. Té dificultats amb la llengua i ha acumulat faltes d'assistència. Des dels 14 anys pràcticament ja no apareix. Malgrat la seua edat, ha començat a treballar amb altres membres de la seua família en colles de col·lidors. Quan no hi ha faena al camp, fa treballs a la construcció. També els dos altres, un xic i una xica, han continuat en classe amb moltes dificultats fins als 16 anys, repetint cursos de la Secundària Obligatòria, sense cap perspectiva de futur. Als 16 anys deixen l'escola. Encadenen ocupacions molt precàries, de durada mínima, amb períodes de desocupació i, cada vegada més en el cas d'ella, d'inactivitat. La voluntat de la xica d'accedir al mercat de treball cada vegada està més erosionada.

Els altres 9, 4 xics i 5 xiques, han finalitzat la Educació Secundària Obligatòria; 6 continuaran estudiant el batxillerat i 3 aniran a estudis de formació professional, més concretament allò que s'anomena *formació professional inicial*, composta dels *cicles formatius de grau mitjà o superior*. Podem suposar que 2 xiques i 1 xic es matriculen en mòduls formatius de grau mitjà. Tots tres opten per branques vinculades als estereotips de gènere: el xic s'incorpora a un mòdul d'Edificació i Obra Civil, i les xiques a Imatge Personal (allò que abans s'anomenava Perruqueria i Estètica) i a la branca Sanitària.

Amb el temps obtindran un *títol de professionalitat*. La primera xica trobarà faena en una peruqueria i l'altra continuarà amb un mòdul professional de grau superior. El xic que ha fet la formació professional de construcció alterna períodes d'ocupació amb períodes de desocupació.

Dels altres 6 que continuen estudiant el batxillerat, 2 més abandonaran als anys següents. Un xic, que ha rebut una oferta de faena en el sector dels transports, deixa

---

¹ Aquesta ponència tenia l'objectiu de servir de marc introductor a la X Escola d'Estiu de CCOO PV, centrada en el tema «Formació contínua i negociació col·lectiva». Pel seu caràcter introductor presenta una línia argumental propedèutica, sense referències bibliogràfiques.

les aules. Treballa amb un familiar i té uns bons ingressos, això sí, amb moltes hores de faena. Una xica també ha deixat l'estudi perquè ha començat a treballar en una botigueta familiar. És allò que s'anomena una *trajectòria d'adscripció familiar*.

Del grup inicial només 4, 2 xics i 2 xiques, acaben el batxillerat (la qual cosa no deixa de ser sorprenent, perquè bona part del seu ensenyament, sobretot la Secundària, estava muntada com si tots acabarien cursant estudis superiors). D'aquest 4 que acaben el batxillerat, només 3 aniran a la universitat. 2 intentaran fer carreres llargues, 1 xic que es matricularà en la llicenciatura de Químiques i 1 xica que es matricularà en Història, novament tot seguint els estereotips de gènere. Una altra xica intentarà una carrera curta, una diplomatura en Magisteri. L'altre xic que havia finalitzat el batxillerat, es matricula en un cicle formatiu de grau superior, concretament en Comerç i Màrqueting. Acudirà també a una acadèmia, per tal de preparar-se oposicions per entrar a treballar en un banc.

Aturem el relat, per exemple, als 20 anys. On estan els nostres xiquets i xiquetes? Com ha estat el seu treball i quines oportunitats tenen d'«aprenentatge permanent»?

Comencem per les xiques:

1 xica havia deixat l'escola als 16 anys, ha fet algun treball molt precari, i ha deixat de buscar feina. Té previst formar una família amb la seua parella. És, en termes d'estadística laboral, una inactiva, amb una formació molt precària. Poc més que l'Educació Primària.

2 xiques havien començat la formació professional inicial. Una continua estudis de Sanitat de grau superior en un centre de formació professional. L'altra treballa en una perruqueria, encara que no disposa d'un contracte indefinit.

1 altra xica treballa en una botigueta familiar.

1 xica està a punt de concloure Magisteri –de fet, participa ja en una cooperativa que està posant en marxa una ludoteca, perquè no hi ha perspectives de treball a l'escola– i 1 altra estudia Història.

Què ha passat amb els xics?

1 xic, aquell que procedia d'una família immigrant, porta 6 anys o més treballant, pràcticament de manera ininterrompuda, encara que no pot regularitzar la seua situació.

1 altre xic, aquell que també havia finalitzat sense la certificació la Secundària, ha encadenat treballs precaris. En els períodes de desocupació ha pogut fer algun curs de *formació professional ocupacional*, orientant-se al sector Primari. Ara es troba aturat, encara que treballa de manera discontinua en feines forestals.

El xic que havia començat la formació professional d'Obra Civil és un treballador autònom en el sector de la construcció, disposa del seu títol professional.

Aquell altre que havia deixat el batxillerat i treballava en el transport va patir un greu accident laboral. Després de recuperar-se ha buscat faena en l'hostaleria, on té contractes estacionals.

1 altre xic, aquell que havia estudiat Comerç i Màrqueting, està fent pràctiques en una empresa financera. En aquesta *formació en centres de treball* deprén més coses que en l'acadèmia que li preparava per a oposicions. Es planteja accedir a la universitat, per completar la seua formació.

Per últim, 1 xic continua estudiant a la universitat la carrera de Químiques.

Des de la perspectiva de l'estadística laboral, quina és la seua situació?

En el cas de les xiques, 4 persones són inactives, 3 perquè estan estudiant i 1 perquè ja no busca faena. En el cas dels xics, hi ha només 2 inactius, perquè estan estudiant. Altrament dit, la meitat del grup és inactiu.

De les xiques hi ha 2 persones actives, encara que 1 d'elles està en certs períodes de temps desocupada. Podríem dir que hi ha 1 ocupada i 1 desocupada. La situació laboral dels xics és millor que la de les xiques: Encara que hi ha pràcticament la mateixa proporció, dos xics es poden considerar ocupats, val a dir, tenen una certa autonomia econòmica.

En conjunt podem dir que la meitat són inactius (encara que la meitat d'ells perquè està estudiant) i l'altra meitat actius. Podem considerar que tres estan ocupats amb una certa estabilitat, encara que cap d'ells en allò que podríem dir la norma de l'ocupació que conegueren els seus pares: el contracte indefinit, que gaudeix d'estabilitat. Aquesta diferència té les seues repercussions al si del nucli familiar, on els fills saben que recorreran un itinerari distints dels seus pares, per la qual cosa l'experiència d'aquests certament no els és vàlida.

Per sectors, 1 està al sector primari, 1 altre a cavall entre el sector primari i la construcció, 1 altre en la construcció; 1 altre a cavall entre el sector industrial i el sector serveis, i 2 més, precisament xiques, en el sector serveis. Dels 4 que estan estudiant, 1 s'orienta al sector industrial, el químic, i 3 als serveis.

També aquesta distribució incideix en les diferències generacionals. Algunes generacions abans, la població es concentrava als sectors primari i secundari. Potser els avis visqueren el trànsit del primari al secundari (el procés de proletarització), i potser els pares visqueren el trànsit del predomini del sector secundari al del terciari.

Quan el nostre grup de «tipus ideals» té 20 anys podem preguntar-nos què significa per a ells «l'aprenentatge permanent» o, més encara, quin sentit té allò que proclama el projecte de Constitució Europea en el seu article II-14: «Toda persona tiene derecho a la educación y al acceso a la formación profesional y permanente.»

Anem per parts.

Per a una bona part d'ells no ha estat cert allò que proclamava la LOGSE, que una de les finalitats del nostre Sistema Educatiu és «*la capacitació per al exercici d'activitats professionals*». El sistema només ha proporcionat una formació inicial adequada a les diverses trajectòries per a menys de la meitat del grup, encara que només per a una quarta part del grup apareix més definida.

Quines possibilitats formatives tenen al davant?

Pràcticament 2/3 parts del grup pot accedir a la formació ocupacional. Però, com ja podem veure en els casos descrits, a fi que aquesta possibilitat afavoresca la seua professionalitat, caldria que estigués complementada amb una orientació professional i que estigués articulada en el Sistema Nacional de les Qualificacions, val a dir, que la formació rebuda estiga d'acord amb el Catàleg Modular de Formació Professional, que es correspon amb el Catàleg de les Qualificacions Professionals.

Només una tercera part del grup pot accedir a la formació contínua, ja que estan molt afectats per la inactivitat i la desocupació, però hauran d'accedir a iniciatives sectorials o intersectorials, que, preferiblement, també tindran a veure amb el Sistema Nacional de Qualificacions.

Una altra tercera part es manté en la formació formal, més concretament en l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior, a hores d'ara en constitució accelerada.

Adoneu-vos que més de la meitat del grup es podria beneficiar de clausules sobre formació en els convenis col·lectius, si n'hi haguessen.

Anem a avançar el temps i imaginem el grup 10 anys després. Què hi pot haver passat? Quines novetats cal comentar pel que fa a la trajectòria formativa i professional del nostre grup?

Imaginem (potser siga massa imaginar) que el xic que procedia d'una família immigrant ha regularitzat la seua situació al nostre país. Té una ampla experiència

laboral, pot haver realitzat alguns curs de Formació de Persones Adultes o, eventualment, formació ocupacional. Una cosa pareguda pot passar en el cas de les altres dos persones que havien abandonat el sistema escolar sense concloure la Secundària. La xica que havia estat inactiva durant anys potser s'ha incorporat-se al mercat laboral, posem, per exemple, fent feines de cura de persones majors, si més no a temps parcial o amb alguna fórmula cooperativa. També el xic que, després d'un accident laboral, havia començat a treballar al sector de l'hostaleria, ha consolidat la seua situació.

La dona que treballava en la botiga familiar ha necessitat també de nova formació. La innovació del comerç ha determinat nous aprenentatges inimaginables per a les generacions anteriors. La percepció del risc li ha determinat a consolidar alguna qualificació professional relacionada amb la seua feina, per la qual cosa ha encetat estudis de gestió comercial informàtica. En el cas de la dona que estudiava Història a la universitat, ha pogut accedir a la funció pública. Dóna classes en un centre de Secundària, però l'augment de la precarietat en l'accés al treball dels joves, retroactua desmotivant-los per a l'aprenentatge, per la qual cosa la faena se li fa cada vegada més difícil. Ho expressa bé una companya, amb més anys d'ofici: «Quan vaig començar a treballar, al principi, la faena em resultava difícil; pensava, però, que, en acumular experiència, cada vegada seria més fàcil. Ha estat tot al contrari.» Així que s'ha plantejat reorientar la seua trajectòria professional. Ha decidit formar-se en Arxivística i concursar a una altra plaça dins de la funció pública. També té a veure la capacitat de negociació sindical en la perspectiva formativa del xic que va fer estudis universitaris de Química. Treballa en una empresa multinacional que fa molts anys que dedica recursos a la formació i a la innovació. Ara bé, són els alts quadres de l'empresa els que més se'n beneficien. Cal canviar aquesta orientació. Més encara quan potser l'empresa es planteja traslladar part de la seua planta a un altre país.

Adoneu-vos que per a bona part del grup, el fet de poder articular els subsistemes de la formació professional i la possibilitat d'introduir en la formació modular l'experiència laboral resulta d'allò més interessant. De fet, totes les persones del grup poden tindre, amb aquest dos elements, un certificat de professionalitat, que els dona una certa cobertura davant el risc de pèrdua del treball.

Des de la perspectiva de la negociació col·lectiva, és clar que les possibilitats formatives i aconseguir aquesta seguretat davant del risc de pèrdua del treball, té molt a veure amb l'acció sindical en diversos casos. Vegem-ho.

Per al treballador de l'empresa química i el de l'empresa del sector financer, és clar que reorientar la formació de l'empresa l'afavoreix.

En el cas de les 3 dones que estan a cavall de la docència i altre treball, com ara la profesora d'Història, la mestra i la infermera, el seu futur formatiu depèn en bona mesura també de la capacitat negociadora dels sindicats i de la inclusió de clàusules d'acció positiva envers les dones que ajuden a superar la discriminació de gènere.

En altre casos, la capacitat de negociació a escala sectorial o territorial, així com la possibilitat sindical de realitzar accions sindicals, pot resultar determinant per a 7 persones del grup.

Com podeu veure, pràcticament tots els membres del grup han realitzat accions formatives amb incidència al seu treball, i tots ells poden accedir a un certificat de professionalitat. I això, encara que la formació «escolar» havia estat ben distinta.

Per això, caldria subratllar que quan hem parlat de formació professional a les empreses o d'acreditació i certificació de les qualificacions, hauríem d'intentar imaginar aquests processos sense seguir les pautes escolars. Si més no, perquè aquestes pautes escolars precisament havien estat bandejades per una part del grup.

També cal subratllar com la necessitat de formació no sempre està vinculada a la generalització de les noves tecnologies de processament de la informació. Aquest podria ser el cas d'una quarta part del grup, però no de la resta.

Ara, després de l'anàlisi d'aquest grup de «tipus ideals», ja estem en disposició de donar algunes respostes a la pregunta inicial: què significa l'aprenentatge permanent?

Com en vist en el cas dels diversos «tipus ideals», l'aprenentatge permanent representa per a les persones del grup:

- Integració social
- Autonomia
- Possibilitat de reorientació
- Consolidació
- Defensa front a la flexibilitat, seguretat
- Oportunitat d'augmentar el poder sindical, etc.

Formació no significa, doncs, que ens hem de considerar persones «mancades», i per tant exposades, sinó més bé el contrari. Formació és possibilitat d'orientar la producció de manera més igualitària. Formació és possibilitat de poder sindical.